

Algimantas Valantiejus

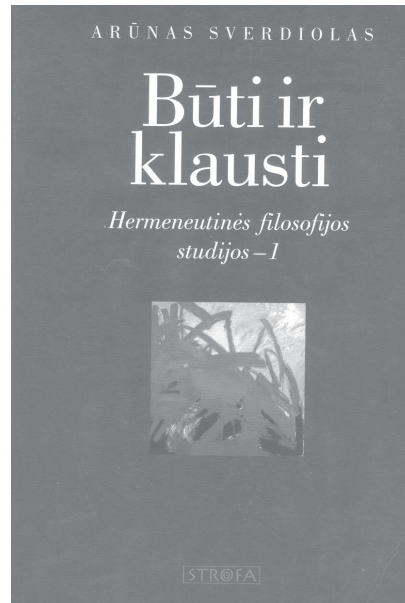
Kam sociologams hermeneutika?

Yra bent du tinkami knygų recenzavimo būdai. Pirmasis iš jų skatina rašyti trumpas (aprašančias, šmaikščias, kandžias, abejingas ar suinteresuotas; tačiau svarbiausia – lengvai akimis peržvelgiamas, o todėl daugelio skaitomas) recenzijas–anotacijas. (Geras pavyzdys – *Naujojo Židinio–Aidų* knygų recenzijos apie šviežutėles knygas.)

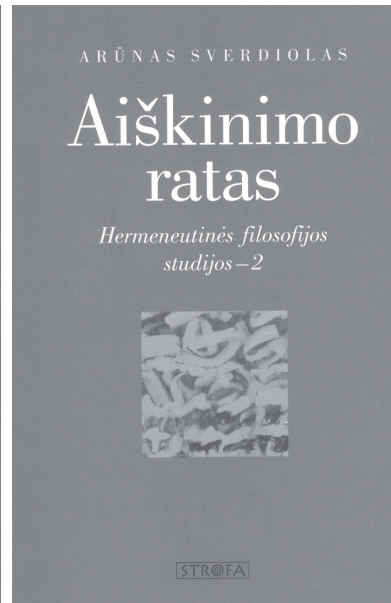
Antrasis būdas – rašyti ilgas, įkyrias, bet retai kieno skaitomas, recenzijas. (Geras pavyzdys – recenzijos apie senstelėjusias knygas žurnale *Sociologija. Mintis ir veiksmas*.)

Žinoma, antrasis būdas visada turi vilties padidinti skaitytojų skaičių: vaizduotėje įvertinus esamus minėtų žurnalų tiražų skirtumus, antrojo žurnalo skaitytojų ratas, padidinus tiražą, turėtų nemenkai padidėti 4–5 žmonėmis (apsisaugodami nuo galimos kritikos, pasinaudosime gerai žinoma sociologine gudrybe, t.y. darysime išvadą, kad mūsų „matavimas vaizduotėje“ yra *patikimas*, o paklaida, kaip įprasta, – ± 4 proc.).

Todėl ir remsimės antruoju būdu, pakartotinai klausdami, ar galima recenzuoti šiek tiek

Sverdiolas, Arūnas. 2002. *Būti ir klausti. Hermeneutinės filosofijos studijos – 1*. Vilnius: Strofa.

Sverdiolas, Arūnas. 2003. *Aiškinimo ratas. Hermeneutinės filosofijos studijos – 2*. Vilnius: Strofa.

anksčiau, prieš metus ar netgi du, iš spaudos išėjusias knygas? Vėlgi esti bent keletas atsakymų: naujai išėjusios knygos būtinai blizga (jos – naujos!), o kurį laiką pastovėjusios knygos gana greitai apsineša dulkėmis (blizgesys, arba naujumas, sunyksta kiekvieną akimirksnį aktualėjant Jos Didenybei Informacijai).

Kaip tik todėl verta suabejoti: ar verta pūsti dulkes skaitant hermeneutines knygas? Kam pažangiai sociologo minčiai (ne cikliškai, o progne-

¹ Remdamasis to paties „rato“ principu, pažymėsiu: klausimo formuluotę tiesiog pavogiau iš čia recenzuojamų knygų autoriaus Arūno Sverdiolo, neseniai Lietuvių ir tautosakos instituto surengtoje konferencijoje („Vytautas Kavolis: Humanistika vs Liberalia“, 2005 09 08) išgirdęs jo pranešimo pavadinimą – „Kam literatams Vytautas Kavolis?“. Tačiau šią, pačiam autoriui galbūt nežinomą, skolą šioje recenzijoje aš, nors ir ne su kaupu, kad ir neakivaizdžiai, bet vis dėlto gražinu! Taigi: kam sociologams hermeneutika? Ir kam hermeneutams Anthony Giddenso *dvilypė hermeneutika*? Nors pastaroji sąvoka žymi *naujojo sociologinio metodo* (skirtino nuo Durkheimo!) taisyklės, tačiau ši *radikali* nuoroda dažnai praleidžiama tarsi jos negirdint arba ją siejant tik su miglota sofistika, kuri yra bevertė, palyginti su realistiniu sociologo žvilgsniu.

syviai, tiesinei) reikia hermeneutinio rato? Kam sociologams hermeneutika?¹

Juo labiau, kad sociologų atskaitos pradžia – ryžtingas atsisakymas *to*, ką hermeneutika priima kaip pažinimo būdo pagrindą. O atsisakoma *dviprasmiškumo*, kilusio dėl senovės graikų dievo pasiuntinio Hermio, skelbiančio ir aiškinančio mirtingiesiems Olimpo gyventojų valią, kaltės: „Šie pranešimai savaime nebuvo suprantami – orakulas vadinamas apgaulingu, dviprasmišku“ (Sverdiolas 2002; 13).

Jeigu Friedrichas Schleiermacheris išplėtė *hermeneutikos* sampratą, paskelbdamas ją universaliu istorinių humanitarinių mokslų pagrindu, tai Auguste Comte'as, o vėliau Émile Durkheimas, pasirinko kitą universalų pagrindą (visiškai priešingą!) – *patikimus* ir *pagrįstus* teorinius principus. Pasiuntinys Hermis labai nesvetingai buvo išvartytas pro logines naujojo mokslo duris. Sociologai paskelbė, kad faktai ir duomenys yra *visa tai, kas mums betarpiškai atrodo*, o Schleiermacheris, priešingai, teigė, kad „<...> tekstas paprastai reiškia ne tai, kas mums betarpiškai atrodo“ (ten pat; 14).

Taigi: kas gi gali būti bendro tarp „savimi nepasitikinčios“, „silpnos“, „abejojančios“ (na, galbūt slapta ieškančios patikimesnio „negu tik betarpiškas“ pagrindo?) disciplinos ir patikimo, savimi pasitikinčio, pagrįsto, turinčio reikalingus matavimo instrumentus mokslo?

Dalykas tas, kad respektabilusis p. Sociologas, bėgdamas nuo dviprasmišio Hermio metafizikos, vėliau išranda abstrakčią *empirinę metafiziką*, kurios metafiziškumo, žinoma, nepripažįsta dėl „nepajudinamo“ kriterijaus – *tikėjimo savo veiklos pagrįstumu*.

XX a. pabaigoje sociologai sugrįžta prie procedūrinių būdų, susijusių su trimis pagrindinėmis Wilhelmo Dilthey'aus sampratomis – *išgyvenimo* (*Erlebnis*), *išraiškos* (*Ausdruck*) ir *supratimo* (*Verstehen*), perprasdami vieną svarbią Dilthey'aus mintį, suartinančią hermeneutiką ir sociologiją: hermeneutika (sociologija !?) yra ne mokslas, o menas (ten pat; 15).

Yra dar viena bendra postsociologijos ir her-

meneutikos pradžia – *diskurso* sąvoka, kuri žymi radikalius pasikeitimus, „<...> susijusius su kalbos, teksto bei teksto veiksmingumo reikšmės suvokimu“ (Rubavičius 2003; 9).

Diskurso sąvokos vartojimas rodo, kad radikaliai suabejojama įprastais sociologijai gamtos pasaulio pažinimo būdais. *Diskurso* terminas paneigia dėsnius formuojančio mokslo, *nomologijos*, idealą, o taip pat kritiškai vertina įprastą sociologų žavėjimąsi *priežastingumo* ir *empirinių duomenų* sampratomis. Tačiau kartu prisimenami kai kurie primiršti, į akademinės veiklos periferiją nustumti pažinimo principai.

Kaip tik todėl, nevengdamas atsakomybės dėl pasakytų žodžių, pradėsiu glausta išvada: čia recenzuojamas Arūno Sverdiolo knygas verta kartkartėmis „papurtyti“, t.y. nupūsti nuo jų dulkes. Tai verta daryti ne tik patiems hermeneutams, kurie, sociologų požiūriu, niekada neatranda nieko naujo, bet ir daugeliui nuoseklių tyrėjų, kuriems verta primiršti istorinę skriaudą. („Vieną kartą“, XIX a. antroje pusėje, juos nepaprastai skaudžiai įžeidė nedidelis hermeneutų, neokantininkų, būrelis, pareiškęs, kad sociologija, kaip naujas mokslas, neturįs savo tyrimo objekto, nes „visuomenė“, tiesą sakant, *neegzistuoja*. Visuomenė nėra reali, ji tik sudaryta iš realių žmonių.)

Kita vertus, nedera atsakyti ir savo įtarumo: kas gi yra vadinamasis *hermeneutinis ratas*? Galbūt įgudę hermeneutai tik sumaniai slepiasi *ciklinėje* (kad ir *spiralinėje*) laiko ir vertės sampratoje, visiškai nepaisydami pažangios pokyčių krypties?

Taigi: koks hermeneutikos poveikis sociologijos teorijoms, metodologijoms ir metodams? Kokia jos įtaka *tarpdalykinei* socialinių mokslų sampratai, kuri, deja, iki šiol dažnai naudojama tik kaip madingas žodis–puošmena? Ar hermeneutika yra tik žinojimo sociologijos, „visokių fenomenologijų“, „dramaturgijų“ ir kitų neprofesionalių užsiėmimų (kaip suokalbiškai kuždamasi kai kuriose sociologų užstalėse) šaknys, kurias nukirsti – lygu nukirsti iš *esmės prieštaringą ir neteisingą*, neišvengiamai nudžiūšiančią šaką?

Į visus šiuos klausimus reikia atsakyti visiškai

paprastai: *hermeneutika yra sudėtinė sociologijos dalis*. Sociologija, pasirinkusi kaupiančiojo pažinimo ir instrumentinio pagrindimo kryptį, nėra linkusi atsižvelgti į hermeneutinius aspektus, kurie *neišvengiamai* (šiuo atveju šis žodis – tinkamas) glūdi socialinėje ir sociologinėje aplinkoje, kaip *neišnaikinamas pagrindas* (Bleicher 1982).

Vis dėlto negalima paneigti, kad sociologija, stingant hermeneutikos, darosi aiškesnė, paprastesnė, apskaičiuojama, pamatuojama, lengvai išmokstama ir išmokoma, bet <...> pamažu kryptingai paprastinama, tapatinama su „visiems miesto taksistams“ žinomomis tiesomis ir – galiausiai – spraudžiama į administracinių–statistinių ataskaitų stalčius.

Hermeneutinė sociologijos paskata yra negatyvi. Tai – skeptiškas požiūris į bet kurias *pozityviojo žinojimo* formas. Nors šiandieną lyg ir priitariama teiginiui, kad socialinė tikrovė yra *žmonių kuriamos* konvencinės sąveikos formos, kurių subjektyviojo konstravimo būdai yra didžioji sociologinė paslaptis, vis dėlto šios formos tebe laikomos savaime suprantamomis duotybėmis, kurios tiriamos išoriškai, t.y. neproblemiškai konstatuojant iš anksto žinomus rezultatus iliustracinėmis priemonėmis.

Pakankamai ilga (jau pustrėčio šimtmečio, jeigu pradėsime istoriją nuo Montesquieu) sociologijos tradicija turi du radikaliai skirtingus kodeksus – ankstyvojo Durkheimio *sociologijos taisyklės* ir Giddenso *naujasias sociologijos taisyklės*.

Giddenso *dvilypė hermeneutika*, žinoma, remdamasi turtinga filosofine hermeneutikos tradicija, atskleidžia, kad *visuomenė* nėra išankstinė objektyvi tikrovė; ją *konstruoja* jos narių veiksmai. Tai – *prasmingas* socialinis pasaulis, kuriamas ir kasdienės praktikos dalyvių, ir metakalbų, kurias išranda socialinės srities mokslininkai. Pažvelgę bent į penkias naujųjų sociologijos metodo taisyklių ir *struktūrizacijos teorijos* prielaidas, iš dalies suprasime, „*Kam sociologams hermeneutika?*“:

1) visi žmonės yra pažinūs agentai; kitaip tariant, visi veikiantys asmenys gana gerai žino apie savo kasdienės veiklos sąlygas ir padarinius;

2) žmonių pažinumą visada suvaržo, viena vertus, nesąmoningos, o kita vertus, nepažintos veiksmo sąlygos/nenumatomi padariniai;

3) kasdienio gyvenimo tyrimas yra sudėtinė institucionalizuotų praktikų atkūrimo dalis;

4) rutina, psichologiškai siejama su nesąmoningų nerimo šaltinių sumažinimu, esti vyraujanti kasdienės socialinės veiklos forma;

5) tirti sąveikos kontekstą lygu tirti būdingą socialinio atkūrimo procesą; kontekstas apima a) laiko-erdvės ribas (paprastai turinčias simbolines ar fizines perskyras), b) veikiančių asmenų dalyvavimą, kuris išreiškiamas kaip veido išraiškų, kūno gestų, kalbinio ir kitokio bendravimo įvairovė, c) reflektyvų šių reiškinių supratimą, kuriuo remiantis kontroliuojama sąveikos tėkmė (Giddens 1984; 281–2)

Svarbu tai, kad filosofinė hermeneutika ir sociologija turi bendrus pirmtakus. Pavyzdžiui, visiškai pagrįsta tvirtinti, kad kartu su didžiuoju sociologijos klasikų ketvertuku (Marxu, Weberiu, Durkheimu, Simmeliu) penktasis klasikas – Wilhelmas Dilthey'us, kuris ne tik „paprasčiausiai susijęs“ su kai kuriomis sociologijos kryptimis, įskaitant etnometodologiją, simbolinį interakcionizmą, fenomenologinę sociologiją, kokybinius ir etnografinius tyrimus, bet yra *esminė* visų šių interpretacinių krypčių dalis (Bakker 1999).

***

Atsižvelgiant į visa tai, kas pasakyta, verta pakartoti: konceptuali dviejų dalių hermeneutinės metodologijos istorijos knyga, kurią parašė Arūnas Sverdiolas, gali ir turėtų būti parankine šiuolaikinio sociologo, vis dažniau galvojančio tiek apie mąstymo, tiek apie tyrimo *kokybę*, knyga.

Pirmoji Sverdiolo knyga – *Būti ir klausti* – apima svarbiausių hermeneutinės filosofijos kūrėjų idėjų, sąvokų, teorinių konstrukcijų aprašymą ir analizę. Antroji – *Aiškinimo ratas* – skiriama pagrindinių hermeneutinių problemų interpretacijoms.

Jau pirmasis pirmosios A. Sverdiolo knygos („Pratarmės“) sakiny, prasidedas Vaižganto *Dėdžių ir dėdienių* citata, kelia hermeneutinį nerimą:

„Sako, esą tokių iškrypėlių, kurie biją erdvės ir tuštumo:

ko nenusitvėrę, virstą.“ (9)

Ir iš tikrųjų: juk galimos mažiausiai dvi, viena kitai priešingos, šios ištraukos interpretacijos – reliatyvistinė ir realistinė. Sakykim, ką apie tai mano paskiros žmonių kategorijos, įskaitant sociologus? Ar sociologai bijo erdvės ir tuštumo, ar, priešingai, drąsiai įsikuria šiose vietose, šitaip padėdami įteisinti jų *realumą*? Jeigu erdvė ir tuštumas yra niutoniška „talpykla“, į kurią sudedami mokslininkų atrasti daiktai ir reiškiniai, tai profesionalai šioje uždaroje talpykloje turi jaustis gerai, pjaustydami erdvę ir laiką į klasifikacinius sluoksnius ir gausindami mokslinę empirinę medžiagą. O jeigu jie patiria, kad erdvė ir tuštumas – tik laikinos konvencinės nišos, kurių realybė – pramanyta, jie, žinoma, kaip sako Vaižgantas, *ko nenusitvėrę, virsta*.

Kad *nevirstų*, sociologai išranda idealiuosius tipus, kurių ir laikosi aiškindami *empirinę tikrovę* (užmiršdami dviprasmišką jos pagrindą – tai, kad jie patys ją ir *išrado*). „Erdvė“, „tuštumas“ ir kiti idealieji tipai, kaip gryniesi subjektyvios prasmės tipai, palaipsniui tampa dogmomis, o *vienpusiškas* konkrečių tikrovės aspektų *stiprinimas* perteikiamas kaip tikroviški, empiriniai žmonių veiksmų modeliai. Tokie modeliai, be abejo, reikalingi. Tačiau ar reikia atsikratyti „netvirto“ – hermeneutinio – jų pagrindo, diegiant abstrakčiojo empirizmo, pseudorealistinio žinojimo, ontologiją?

„Reikia“, – jeigu tik norima tvirto pagrindo. Antraip galima nuslysti į *ontologinę* problematiką, kuri atitolina nuo pagrindinio disciplinos tikslo – kurti patikimą ir pagrįstą epistemologiją, skirtą modelių, metodų ir empirinės medžiagos gausinimui. „Nereikia“, – jeigu suprantama, kad kasdienio gyvenimo „pagrindas“ yra chaotiškas, nepapildytas, nepažinomas, keliantis nerimą.

Didžiausia bėda ta, kad Martino Heideggerio „perkeltą hermeneutikos skiepatį fenomenologijai“ (16) šiuolaikiniai sociologai įsileidžia į procedūrinę *kasdienybės sociologijos* aplinką. Tai gi nuo šiol ir sociologai imasi svarstyti „neišsprendžiamą“ problemą:

„<...> būtis nėra reiškinys, ji negali tapti mūsų pažinimo objektu. O vis dėlto apie būtį gali būti *maštomą*“ (17).

Argi nepanašus „suktas“ Haroldo Garfinkelio klausimas: kada pradėsime naudoti savo galvas vietoj formulių? (Garfinkel 1967 198).

Taigi dualizmą lemiantis pasirinkimas yra tarp Descartes'o ir Heideggerio, tarp, viena vertus, *absoliučiai akivaizdaus atskaitos taško* ir, kita vertus, *supratingo prielaidų apmąstymo*, kuris išryškina perskyrą tarp prasmės (hermeneutikos dalyko) ir stebimo daikto (sociologijos dalyko).

Fenomenologijos paskirtis – ne tik atskleisti *sąmonės turinį* (priekaištas filosofams), bet ir jos *būti* (priekaištas sociologams). Taigi bendrasis tyrimo pagrindas yra vadinamasis *Dasein*, „štai–būtis“ – žmogaus faktinis ir istorinis buvimas pasaulyje (Sverdiolas 2002; 97-8). Drauge, ypač Hanso Georgo Gadamerio pastangomis, atskleidžiamos *dabartiškumo* srities, kurią paprastai „savinasi“ sociologai, ypatumai. Dabarties akiratis niekada nebūna visiškai apibrėžtas, uždaras, „akiratis atsiskleidžia einant“ (23). Kaip tik todėl svarbiausia darytina išvada – *tiesa pasiekama ne remiantis metodu, o tinkamai įsisąmoninant patirtį* (166).

Tinkamo įsisąmoninimo pagrindas – juslinis. Tačiau šiuo atveju žodis „juslinis“ neįvardija suprimityvinto britų empirizmo varianto – „jūslių perteikia išorinės tikrovės idėjas, arba kopijas“. Kaip pažymi Arūnas Sverdiolas, Gadameris iškelia labai stiprią tezę: „Tradicijos tiesa panaši į dabartį, betarpiškai atvirą jūslėms“ (214). Dalykas tas, kad tradicijos „jusliškumą“ atveria kalbos patirtis. Kalba atveria ypatingą patirties matmenį: gelminį, o ne juslinį (t.y. gaunamą pojūčiais iš „išorės“). Taigi kalba, šneka, pasakojimas yra tarpininkas, atskleidžiantis esminį tiek hermeneutinės, tiek sociologinės patirties bruožą – nepabaigiamumą, nenutraukiamą ir paradoksalią sąsają su laiku (215). Laikiškumas padeda atskleisti atsitiktinius ir subjektyviai konstruojamus socialumo dėmenis.

Tiesa, galbūt tokia filosofija ir sociologija yra „keista“, t.y. visiškai nepriimtina gerai temperuotoms normaliojo mokslo draugijoms? Ir iš tikrųjų: „Paulio Ricoeuro filosofija, – rašo Sverdiolas, – primena Pablo Picasso tapybą ar Igorio Stravinskio muziką.“ (219)

Tokia „tapyba“ ir „muzika“ nėra *baigtinė*, t.y. ji negali pateikti pagrįstų, neabejotinų, patikimų ir, be abejojimo, pamatuotų rezultatų, išvadų ir glausių santraukų. Tačiau kaip tik „neužbaigtumas“, „neapibrėžtumas“, „laikiškumas“ yra egzistencinės *patyrimo* nuorodos, kviečiančios kartu su socialinio, literatūrinio, sociologinio ir pan. teksto nariais interpretuoti ontologinius kasdienio gyvenimo faktus (kadangi gyvenimas gali būti suprantamas tik atsigręžiant į „štai-būtį“ ir jos laikiskumą). Interpretacija yra sąmoningas, valingas veiksmas. Kaip tik todėl daugelis šiandieninių sociologijos kryptių atsisako *pasyvios* „marionetės-aktoriaus“ koncepcijos.

Nesunku įžvelgti, kad hermeneutinė sociologijos gija – istorinio kintamumo suvokimas, skatinantis atsisakyti tradicinio požiūrio, kuris su priešina standartizuotu metodu apsiginklavusį sociologą ir išorinę tikrovę. Tačiau tikrovė „neleidžia“ jos lengvai pažinti. Lengvai pažinti galima tik *savaime suprantamus* jos pavidalus. Santykis tarp pažinimo ir nepažinimo – tai *įtampa*, kurią įtarpina kalba, šneka ir kitokio pobūdžio socialinė raiška. Lengvas pažinimo būdas – tai saviapgaulė, susvetimėjimas, empirinė kaukė, kuri naikina empirinį patyrimą.

Štai kodėl Arūnas Sverdiolas antrąją savo studijos dalį (*Aiškinimo ratą*) pradeda Kanto-Heideggerio problema, siūlančia kritiškai tirti prielaidas, nagrinėti meno kūrinį (arba socialinį reiškinių) ne kaip ypatingo jausmo arba pojūčio padarinį ar paskatą, bet „<...> jo, kaip savito buvimo, buvimo būdą“ (Sverdiolas 2003; 12), *kūrinio kūriniskumą*.

Kitai sakant, kasdienis kasdieniškumas skatina aprašyti ne mokslinių schemų patvarumą, bet prasmis, kuriamų situacijose, kintamumą, klausiant, kas gi esame mes patys, kaip kuriame socialumą, kaip jį išaugome, kokias būdais kuriame *savaime suprantamumą*?

Arūnas Sverdiolas pažymi, kad svarbiausios, jo požiūriu, *hermeneutinės filosofijos* sąvokos – dialogas, tradicija, refleksija ir autoritetas (163). Šios sąvokos nesvetimos ir sociologijai, o tai ro-

do bendrąjį – hermeneutinį – kamieną, iš kurio išsišakoja skirtingos medžio šakos. Pasitelkdamas Paulio Ricoeuro nuorodą, Sverdiolas *savirefleksyvumo* sampratą linkęs vadinti *įtarumo hermeneutika* (ten pat 172). Šioji nuostata reikalauja be perstojo kęsti ne tik dėl savo minčių krypties, bet ir dėl autentiško egzistavimo nesaugumo.

Sociologui ypač įdomus Sverdiolo knygos skyrius – „Hermeneutika ir kritinė teorija. Habermaso iššūkis“. Kaip pažymi knygos autorius, Gadamerio *dialogas* ir Habermas *komunikacija* yra gana artimos sąvokos, todėl jų gretinimas gali būti vaisingas svarstant skiriamuosius judviejų bruožus. J. Habermaso pasirinkta tyrimų kryptis – *diskursyvioji praktika* – remiasi hermeneutinėmis ištakomis. O tai nėra idealiosios sąmonės (subjekto) sritis. Proto kritiką jis sieja ne su transcendentalinėmis individualiosios sąmonės savybėmis, ne su kalba, kaip atsietą ženklų sistema (nors kaip tik tai neretai pažymi J. Habermaso kritikai), bet su *socialine* ir *kultūrine* proto aplinka. *Komunikacinis veiksmas* – tai simboliškai įtarpinta sąveika.

Nors Habermas pritaria antipozityvistinei socialinių mokslų sampratai, kurią paremia hermeneutika, jam nesvetimi ir du sociologiniai – funkcinis ir priežastinis – aiškinimo būdai, kadangi jis siekia, pasak Sverdiolo, pagrįsti socialinius mokslus dvejopai (165). Tačiau šie būdai persveria hermeneutikos principus:

„Habermas kalba apie funkcinį požiūrį kaip apie rėminę, gaubiančią struktūrą nepaiškindamas, kodėl daro būtent šitaip, kodėl, pavyzdžiui, nepatalpina hermeneutikos ir funkcionalizmo toje pačioje plotmėje. (Sverdiolas 2003 169)

Ir iš tikrųjų: viena pagrindinių Habermas problemų – bendroji evoliucijos teorija, kuri remiasi Karlo Marxo, Maxo Weberio, Georgo Hegelio, Emile Durkheimo, Talcotto Parsonso ir daugelio kitų sociologų įžvalgomis. Kaip tik evoliucinės perspektyvos požiūriu J. Habermas *komunikacinio veiksmo* koncepcija darosi *normatyvinė*, anot Sverdiolo, įgyja „gaubiančią“ sandarą.

Tačiau, atsakydamas į klausimą apie *netolygų* hermeneutikos ir funkcionalizmo dėmenų santykį jo teorijoje, nebūčiau linkęs daryti skubotų išvadų. Habermas pasitelkia *konsensą* kaip universalų kritinio pobūdžio kriterijų, šitaip ieškodamas teorinės pusiausvyros tarp *sistemų teorijos* ir post-Wittgensteino lingvistinių socialinių mokslų pertvarkymų, tarp *makro-* ir *mikroteorijų*.

Nors, kitaip negu daugelis šiuolaikinių autorių, teoretikas neišsižada sistemų teorijos *objektyvizmo*, būdingo T. Parsonso sociologijos teorijai, vis dėlto, Habermas požiūriu, *moksblas* (kaip bendrosios kultūros dalis) turi ir kitą – komunikacinio veiksmo – paskirtį. O tai pripažįsta ir Arūnas Sverdiolas: „Pačiam Habermasui bene labiausiai rūpi tai, ką jis vadina komunikacine veikla <...>“ (165).

O tai – teorijos ir praktikos kryžkelė, kurios trajektorijas, pasitelkdamas hermeneutinius simbolinio interakcionizmo ir etnometodologijos sandus, be perstojo tikslina Habermas. Pagrindinė jo problema – kurti komunikacinius, argumentacinius, diskusinius socialinės teorijos pagrindus, savirefleksyviai atskleidžiančius savo *normatyvumą* (kalbamuojų atveju – polinkį iškreipti *teorinio kito* reikšmes).

Remdamasis šia prielaida, Habermas suartina empirinį socialinį mokslą ir išstobulintą teorinę analizę, kritiškai pertvarkydamas vokiečių filosofinę ir sociologinę tradiciją, suartindamas ją su anglų–amerikiečių empirizmu. Kritinio mąstymo galią šiai koncepcijai suteikia *analitinė perskyra* tarp a) *komunikacijos*, laisvos nuo prievartos bei kitų socialinių suvaržymų ar deformacijų, ir b) *socialinių sąlygų*, kurios susijusios su dominavimu ir socialinėmis deformacijomis. „Rėminė, gaubiančioji struktūra“ veikiau yra *realios* socialinio egzistavimo *sąlygos*, kurias svarbu pažinti ne mažiau negu komunikacinio veiksmo sąlygas. Sąlygų pažinimas siejamas su kritine savirefleksija. Kaip tik todėl ji pajėgi „<...> užklausti ar netgi paneigti tradicijos turinį arba jį įteisinti“ (Sverdiolas 2003; 167). Savirefleksyvumas yra mąstymo dalis. O tai rodo kompleksiška, netgi eklektiška, Habermas teorijos *sudėtis*.

Reikia pripažinti, kad Habermas „<...> nėra galutinai apsisprendęs dėl hermeneutikos ir kritinės teorijos santykio“ (175). Tačiau svarbu, kad šis sociologas ir filosofas nuolatos svarsto šį santykį kartu aptardamas ryšį tarp *meno* ir *mokslo*. Toks svarstymas nagrinėja įtampą tarp *skaitytojo–mokslininko* ir skaitomo *teksto*, arba *tikrovės*. Du epistemologiniai – *aiškinimo* ir *supratimo* – modeliai gali pasakyti žymiai daugiau ne tada, kai jie nagrinėjami atskirai, bet kai atskleidžiama *įtampa* tarp jų:

„Tačiau tie, kurie diskursu užsiima rimtai, žino, kad turi plaukti pro Scilę ir Charibdę“ (Habermas 2002; 66)

Habermas, ko gero, čia turi mintyse ir klastingą pasiuntinį Hermį – pagrindinį teisingų ir klaidingų perteikimų bei interpretacijų kaltininką. Nenuostabu: dabartinis pasaulis kupinas *ne-bendramatiškų diskursų*. Hermeneutinių mokslų, įskaitant sociologiją, paskirtis – suprasti šiuos savitus socialinius ir kultūros pasaulius, stiprinant intersubjektyviojo supratimo sandus. Šios pastangos susijusios su minėtomis simbolinio interakcionizmo, fenomenologinės sociologijos, etnometodologijos ir postmodernizmo sociologijos kryptimis. Tai rodo, kad bendrasis jų vardiklis – reflektyvumas – kažkada liausis būti tik puošmena. Jis taps hermeneutinės sociologijos aplinkos dalimi. Kas gi tuomet atsitiks? Atsakysiu, remdamasis čia recenzuojamų, tiksliau, interpretuojamų knygų autoriaus citata (tiesa, keisdamas esamąjį laiką į būsimąjį):

„Pasiremdami hermeneutika mes susiesime save su tekstais: prarasime struktūralizmui būdingą nepriklausomo stebėtojo poziciją, bet užtat atsidursime šalia mitinių, literatūrinių ir kitokių pasakojimų kaip jų kreipimosi adresatai ir jų pokalbio dalyviai.“ (2003; 265)

Taigi interpretacinis pasakojimas, naracija, „beldžiasi“ (arba greitai pasibels) į sociologijos duris, perimdamas iš antropologijos kai kuriuos procedūrinius veiksmus. Ar toks beldimasis malonus ar nemalonus konvencinei klausai? Ar jis nekelia nerimo?

Atsakymų, gali būti daugiau negu du. Pasirinkimo skalė plati – nuo visiško neigimo ir ignoravimo iki entuziastingo pritarimo. Raiškos formos taip pat gali būti įvairios. Viena aišku: her-

meneutikos idėja neleidžia disciplinoms kaulėti, stingti, nykti, „scientizuotis“; nebent jos pačios siekia sąmoningai atsiriboti nuo gyvenamojo pasaulio.

LITERATŪRA:

Bakker, Hans. 1999. “Wilhelm Dilthey: Classical Sociological Theorist“, *Quarterly Journal of Ideology* 22 (1 & 2).

Bleicher, Josef. 1982. *The Hermeneutic Imagination. Outline of a positive critique of scientism and sociology*. London, Boston, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Garfinkel, Harold. 1967. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Oxford: Polity Press.

Habermas, Jürgen. 2002 (1985). *Modernybės filosofinis diskursas* (iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Tekorius). Vilnius: Alma littera.

Rubavičius, Vytautas. 2003. *Postmodernusis diskursas: filosofinė hermeneutika, dekonstrukcija, menas*. Vilnius: kultūros, filosofijos ir meno institutas. (273 p.)